

«Рисунок» як базова дисципліна у підготовці художника

У статті розглянуто «рисунок» як базовий та універсальний засіб у підготовці майбутніх художників та фахівців, дотичних до формотворення та художнього оформлення виробів. Зроблено невеликий екскурс в історію становлення образотворчого мистецтва, первинною основою якого являється рисунок. Наголошується, що «рисунок» – це базова дисципліна для досягнення всього образотворчого мистецтва, перша і головна, базова сходинка для творчого розвитку художника. Через майстерність рисувальника виражається його внутрішня професійна культура. Рисунок виступає інструментом та універсальною мовою, яку потрібно увесь час удосконалювати, тренуючи око і руку. Рисунок розвиває здібність бачити ціле, на перший погляд непомітне. У процесі рисунку набуваються вміння глибокого бачення, а не простого (поверхневого) споглядання, що відрізняє професіонала від аматора. Як навчальна дисципліна «рисунок» має необмежені можливості для творчого професійного становлення майбутнього художника та набуття базових фахових компетентностей.

Ключові слова: рисунок, основа, базис, універсальний символ, інформація, художник

Постановка проблеми в загальному вигляді...Рисунок у світі людини – надзвичайно важливе культурологічне явище. Поміж інших феноменів культури рисунок посідає значне місце. Його предметом є цінність людського буття, те, що розвиває в людині її сутність. Як мистецька цінність він неповторний, як явище культури – універсальний і багатозначний. Рисунок завжди відігравав провідну роль у становленні художників усіх часів і народів. Сьогодні, у силу сучасних технологічних і технічних процесів, що відбуваються у світі, зокрема зростання ролі комп'ютерних технологій, роль академічних видів образотворчого мистецтва знижується. Відтак, виникає поверхневе відношення до основ образотворчої грамоти, що є неприпустимим і веде до духовно-матеріального зубожіння і загального непрофесіоналізму.

Стаття написана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри теорії та методики ТПН ХНУ – «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.... Питаннями мистецької освіти та різними аспектами професійного становлення художника саме через освоєння мистецтва рисунку опікувалися такі художники-педагоги як Н. Н. Анісімов, Г. В. Беда, В. В. Журавльов, З. С. Іванов, Є. І. Ігнат'єв, Е.В. Кузнецова, А. М. Серов, О. М. Соловійов, Н. Н. Ростовцев та інші. Під їхнім авторством вийшло немало статей та навчальних посібників щодо навчального та академічного рисунку, основ образотворчої грамоти, психології малювання тощо. Однак це автори переважно радянського періоду. У незалежній Україні, незважаючи на значний інтерес українських вчених до мистецької освіти, питання що стосуються основ образотворчої грамоти, зокрема рисунку як базової дисципліни, залишаються недостатньо висвітленими.

Формулювання цілей статті...Мета статті – підкреслити значення рисунку як базису образотворчого мистецтва та виявити його роль у професійному становленні художника будь-якої галузі. Відповідно до мети перед нами постає **завдання** розкрити специфіку рисунку як засобу передачі інформації в образотворчій грамотності майбутнього художника.

Виклад основного матеріалу. Рисунок – один із видів образотворчого мистецтва. Мистецтво як форма культури – це сфера духовно-практичної діяльності людини, спрямована на художньо-образне досягнення та освоєння світу. Це унікальний механізм культурної еволюції, найдоступніша форма засвоєння знань, формування цінностей та ідеалів.

Рисунок як вид мистецтва і як один із його засобів народився у далекому минулому, має свою історію розвитку. Він, як і усе живе, виникає, розвивається і вдосконалюється. Рисунок – це універсальний засіб передачі інформації, який не потребує мовного перекладу. Деякі вчені вважають, що рисунок виник водночас зі словом, мовою. Ділянка головного мозку, яка керує графічними діями у психіці людини, виникла водночас з ділянкою, яка відповідає за мовну функцію. Під час роботи над рисунком художник, незалежно від бажання, вкладає інформацію у те, що його схвилювало і спонукало до творчості. Вдивляючись у твір художника, глядач сприймає інформацію, яка і через століття хвилюватиме нащадків.

Рисунок – основа, базис багатьох стилів та напрямів в образотворчому мистецтві. Можна стверджувати, що без рисунку не розвивалося б і не вдосконалювалося б цивілізоване суспільство, адже для передачі зорової інформації і спілкування людей необхідна писемність – це рисунок літер, чисел, тобто знак – універсальний символ у передачі певної інформації. Без лінії не було б геометрії та креслення, за допомогою яких будуються споруди, кораблі, машини тощо.

Рисунок справедливо вважають основою образотворчого мистецтва. Великий геній Мікеланджело висловився: «Рисунок, що інакше називають мистецтвом начерку, є вищою точкою і живопису, і скульптури, і архітектури; рисунок – джерело і корінь усякої науки» [6, с. 3].

Рисунок відносять до конвенціональних або умовних знаків. Розрізняють чотири типи конвенціональних знаків: сигнали, індекси, образи, символи. Поняття «образ» неоднозначне. У широкому розумінні – це чуттєво-конкретне відтворення реальних предметів і явищ. Філософи вживають поняття «образ» для визначення не тільки чуттєвого, але й інтелектуального відображення предметного світу психікою людини чи тварини.

Зауважимо, що існує така специфічна форма відображення дійсності як «художній образ», що являє собою водночас вираження думок і почуттів художника, конструювання особливих матеріально-духовних речей, які мають певну форму, створену мовою того чи іншого мистецтва. Образ народжується в уяві художника, втілюється у творі мистецтва, завдяки цьому переноситься в уяву глядача. Він має тривимірну структуру, яка чітко спостерігається. У творчій діяльності художника поєднані пізнання, ціннісне осмислення та проектування удаваної реальності.

У художньому образі – пізнавальне відображення певної об'єктивної реальності, емоційна оцінка свого твору художником, створення нового ідеального об'єкта, який перетворює дійсність. А завдяки діалогічному зверненню художника до глядача, спонукання його художником до співтворчості з метою передачі художньої інформації, тривимірна структура художнього образу стає чотиривимірною. Зміст художнього образу народжує художню форму, необхідну для його втілення. Форма має бути конструктивно-матеріальною і знаково-мовною, інакше діалог із глядачем буде неможливим.

Важливим буде підкреслити таку особливість художньої образності, як глибока духовність, але функціонує вона як матеріальна річ, що має конкретну форму свого існування і призначена для переживання людини. Тож «образ» у процесі художнього відтворення дійсності є первинною ланкою духовного змісту і матеріальної зовнішньої форми культури. Йому властиві водночас конструктивні і семіотичні (тобто знакові) якості, завдяки яким люди розуміють і сприймають його. У процесі історичного розвитку рисунок став носієм художнього образу.

У рисунку (як явища) є об'єктивна визначеність, тому що він – реальність, яка існує сама по собі, окремо від людини. Але цьому феномену культури властива суб'єктивна визначеність, оскільки у ньому втілений смисл, значення людської духовно-творчої активності. Людина втілює в рисунку світ уявлення, цілі, бажання, художній смак, ідеали тощо. І, в той же час, людина олюднює рисунок як продукт своєї діяльності. Рисунок – своєрідна мова образотворчого мистецтва, яка несе сенс і зміст людської суті від первісного життя до сучасності.

Важливість рисунку, у класичному розумінні, і значення його для творчого розвитку художника, так само, як і фахівців інших професій, дотичних до образотворчого мистецтва, важко переоцінити. Рисунок виховує у художника вміння відчувати власноруч, тобто через власну руку, високе мистецтво, навчає його прослідковувати естетичну еволюцію, без чого загалом не можливе мистецтво.

Рисунок – це спостереження. Рисунок – це розвиток чуттєвості і внутрішня потреба брати і віддавати. Брати, або переймати, у візуальному розумінні, а віддавати – площині своє розуміння побаченого. Коли вже й порушувати абсолютну красу чисто білого аркуша – то заради того, аби досягти балансу, гармонії і врівноваженості рисунку, сповна використовуючи форму й матеріал.

Рисунок – це життя для всього образотворчого мистецтва. Перша і головна, базова сходинка для подальшого творчого розвитку і одухотвореного, якісного завершення задуму. Рисунок – це життя художника. Це ще й інструмент для взаємодії з площиною, що є самовираженням, індивідуальною мовою художника. Це естетика сприйняття. Найголовніше, рисунок – це внутрішня культура рисувальника.

Залишаючись по-дитячому щирим і відкритим, тим самим зберігаючи чуттєвість, потрібно розвиватись, поступово опановуючи образотворче мистецтво, починаючи з класичної грамоти, заглиблювати і розширювати своє розуміння дійсності, намагаючись досягти вміння виразити його грамотно, постійно дотримуючись балансу між почуттям і логікою, створюючи відчуття повної цілісності.

Ціле – первинне в усьому. Здібність бачити ціле, на перший погляд непомітне, це не поверхневе споглядання, а глибинне бачення, вміння побачити і залишити на полотні

найхарактерніше та індивідуально притаманне лише об'єктові сприйняття: «Художник не просто зображує предмет, але й передає своє ставлення до нього, те, як він його відчув, усвідомив. Бачити, відчувати і виражати свої уявлення графічно – доданки, що визначають володіння рисунком» [1, с. 86]. Щодо безпосередності, то цей стан можна визначити за дитячим, вільним, не обтяженим знаннями безпосереднім самовираженням. У формуванні художника, особливо значущу роль відіграє здібність зберегти, не розгубити пам'ять дитячих вражень. Вони допоможуть знаходити, за виразом Врубеля, «зарослу стежку до самого себе» [1, с. 102].

Як вже зазначалося вище, рисунок – це фундамент і база будь-якого образотворчого мистецтва, чи то високої творчості чи то ремесла. Людина, що володіє майстерністю рисувальника, відразу може визначити грамотність будь-якого прояву рисунка, починаючи з елементарного і закінчуючи складними структурними зображеннями. У сучасному світі з його розвитком технологій та з усіма його технократичними і технічними можливостями рисунок як вид починає втрачати свою значущість і цінність, розуміння того, що за своєю особливою естетикою він є фундаментом якості.

Художник засобами, притаманними образотворчому мистецтву, – лінією і плямою, – прагне реалізувати естетичні цінності подібно до того, як і його колеги творці – музиканти, поети, драматурги, кінематографісти – виражають це своїми засобами. Художник має досконало знати поліфонію ліній, вміння відчувати форму, а передовсім багато практикувати рисунок.

У класичному розумінні рисунок виховує не тільки і не стільки руку художника, а ще й уміння побачити грамотну красиву пляму, лінію, виявити об'єм та контроб'єм. Отже, рисунок корисний і необхідний всім мистцям, дотичним до просторового мистецтва.

Характерними є завдання, орієнтовані на розкриття окремих якостей зображуваного об'єкта. Так, явище силуету може виникати у процесі сприйняття об'ємних форм залежно від освітлення. У рисунках силует подібний до тіні об'єкта, і саме тому якість силуетності використовують художники у всіх видах мистецтва. Силуети постатей чи предметів зображують зазвичай суцільною чорною плямою на світлому та/або білим на темному тлі. У такому зображенні зовнішні обриси об'єкта повинні бути дуже виразними, без зайвих деталей, і саме тому портрети у техніці силуету, як правило, виконуються у профіль. Кращі роботи вирізняє гранична візуальна виразність, що у сполученні з глибинним концептуальним наповненням сформували оригінальне трактування образу.

Окрім того, лінійно-конструктивне та тональне вирішення робіт із рисунка відповідає навчальним завданням і послідовно їх розкриває. Важливо, що засади академічного рисунка потребують не тільки культури візуального сприйняття, але й культури мислення. Так, рисування за контуром під час зображення натурної постановки, що складається з двох і більше предметів, може привести до того, що у відтворенні постановки на площині аркуша один предмет виявиться немовби втиснутим в інший. Щоб уникнути подібного поверхневого змалювання природи, студент від початку має керуватися конструктивною будовою предмета, під якою тут розуміємо взаємне розташування його елементів і частин, зв'язок їх між собою у цілісній об'ємній формі.

Конструктивну суть зображення в рисунку того чи іншого предмета складають перспективні зміни площин, що утворюють ілюзію сприйняття об'ємних форм і найпростіших геометричних тіл на площині, які лежать в основі їх формоутворення.

Отже, винятково важливим у навчальному рисунку є уміння бачити не тільки видимі обриси зображуваної фігури, але й її конструктивну основу. Виконати грамотну, з точки зору академічного рисунка, передачу об'ємних форм – значить побудувати всі видимі й невидимі грані (площини) з урахуванням їх взаємозв'язків та положень в просторі відносно того, хто малює. На стадії конструктивного вирішення рисунка треба керуватися правилами лінійної перспективи, що дозволяє правильно зобразити об'ємну форму в просторі. Застосовувати перспективу під час виконання рисунку з природи не значить, що її треба креслити з математичною точністю.

Під час початкової стадії виконання рисунка – лінійно-конструктивної побудови предметів, потрібно одночасно визначати кордони розподілу світлотіней на формі зображуваного об'єкта, залежно від його конструктивної будови, та вирішувати основні тональні відносини (світло, тінь, півтон) у межах встановлених кордонів. Якщо у процесі рисунка з природи не враховувати законів розподілу світлотіньових градацій на поверхнях предметів, що взаємодіють між собою на площині, і не стежити за їх кордонами, а керуватися тільки зовнішнім спогляданням темних і світлих плям і прагнути за рахунок них вирішити рельєф форми, то це, як правило, призводить до зворотного результату – до руйнування цілісності рисунку. У процесі рисування будь-якої фігури важливим для студентів є демонстрування, залежно від завдань, особливостей її формотворення, образно-пластичних якостей. Поєднувати контрастні засоби виразності: тональне навантаження ліній і площин, контрастне співвідношення плям.

Висновки...Рисунок є самостійним видом мистецтва з його багатовіковими традиціями. Рисунок – це розмовна мова. Підготовка висококваліфікованих фахівців різних сфер, дотичних до формотворення (архітектори, модельєри-конструктори, дизайнери, художники декоративно-ужиткового мистецтва) неможлива без ґрунтовного оволодіння рисунком як основою образотворчої грамоти.

Як навчальна дисципліна рисунок має необмежені можливості для творчості студентів, формування їхнього художньо-естетичного смаку та набуття базових фахових компетентностей. Головна і кінцева мета оволодіння засобами рисунка полягає у тому, щоб сформувані загальну художню культуру майбутнього фахівця, розуміння і вміння зображати форми і простір, навколишнє середовище з натури і за уявою, виробити вміння впевнено і вільно висловлювати свої думки графічними засобами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Авсеян О. А. Натура и рисование по представлению / О. А. Авсеян. – М.: Изобразительное искусство, 1985. – С. 86 – 102.
2. Анисимов Н. Н. Основы рисования : учеб. пособие для вузов / Н. Н. Анисимов. – М.: Стройиздат, 1974. – 168 с.
3. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / Рудольф Арнхейм. Перевод с англ. В.Л. Самохина. Общая редакция В. П. Шестакова. – М.: Прогресс, 1974. – 392 с.
4. Все о технике: рисунок / пер. А. И. Ильф. Худ. Л. В. Денисенко. – М.: АРТ-Родник, 2000. – 144 с.
5. Макушин В. Ю. Рисунок у просторі й часі : навч. посібник / В. Ю. Макушин. – Миколаїв : НУК, 2008. – 288 с.
6. Ли Н.Г. Основы учебного академического рисунка / Н.Г. Ли. – М.: ЭКСМО, 2007. – 480 с.
7. Рисунок. Учеб. пос. / Под ред. А. М. Серова. – М.: Просвещение, 1975. – 271 с.
8. Електронний ресурс: [Режим доступу]: <http://visnik.org> : Сотник Л. І. Історія методів викладання рисунка / Л.І. Сотник. Вісник ХДАДМ. – Вип. № 7. Дизайн-освіта 2015: концепція сучасної мистецько-дизайнерської освіти України в умовах євроінтеграції. – 2015. – С. 138 – 142.
9. Електронний ресурс: [Режим доступу]: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2011/153-141-14.pdf> : Макушин Ю. А. Рисунок як культурологічне явище. – 2011. – С. 65 – 73.

Транслітерований список літератури:

1. Avseyan O. A. Natura i risovanie po predstavleniyu, Moskva, Izobrazitel'noe iskusstvo, 1985, pp. 86 – 102.
2. Anisimov N. N. Osnovy' risovaniya: uchebnoe posobie dlya vuzov, Moskva, Strojizdat, 1974, 168 p.
3. Arnxejm R. Iskusstvo i vizual'noe vospriyatie, Perevod s anglijskogo V. L. Samoxina. Obschaya redakciya V. P. Shestakova, Moskva, Progress, 1974, 392 p.
4. Vse o texnike: risunok / per. A. I. Il'f. Hud. L. V. Denisenko, Moskva, ART-Rodnik, 2000, 144 p.
5. Makushyn V. Yu. Rysunok u prostori i chasi: navchalnyi posibnik, Mykolaiv, NUK, 2008, 288 p.
6. Li N. G. Osnovy' uchebnogo akademicheskogo risunka, Moskva, EHKSMO, 2007, 480 p.
7. Risunok. Ucheb. pos., Pod red. A. M. Serova, Moskva, Prosveschenie, 1975, 271 p.
8. [Electronic resource], access: <http://visnik.org>: Sotnyk L. I. Istoriia metodiv vykladannia rysunka, Visnyk HDADM, Vol. № 7. Dyzain-osvita 2015: koncepcia suchasnoi mystetsko-dyzainerskoj osvity Ukrainy v umovakh ievrointegracii, 2015, pp. 138 – 142.
9. [Electronic resource], access: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2011/153-141-14.pdf> : Makushyn Yu. A. Rysunok yak kulturolohichne yavyshche, 2011, pp. 65 – 73.

Аннотация

Рисунок как базовая дисциплина в подготовке художника

Антонюк А. А.

В статье рассматривается рисунок как базовое и универсальное средство в подготовке будущих художников, и специалистов, имеющих отношение к формообразованию и художественному оформлению изделий. Сделано небольшой экскурс в историю становления изобразительного искусства, первичной основой которого является рисунок. Отмечается, что рисунок – это базовая дисциплина для постижения всего изобразительного искусства, первая и главная, базовая ступень для творческого развития художника. Через мастерство рисовальщика выражается его внутренняя профессиональная культура. Рисунок выступает инструментом и

универсальным языком, который нужно все время совершенствовать, тренируя глаз и руку. Рисунок развивает способность видеть целое, на первый взгляд незаметное. В процессе рисования приобретаются умения глубинного видения, а не простого (поверхностного) созерцания, что отличает профессионала от любителя. Как учебная дисциплина рисунок имеет неограниченные возможности для творческого становления будущего художника и приобретения базовых профессиональных компетенций.

Ключевые слова: рисунок, основа, базис, универсальный символ, информация, художник

Summary

Drawing as a Basic Discipline in the Preparation of the Artist

Antoniuk O.A.

In the article the drawing is considered as a basic and universal tool in the preparation of the future artists, professionals who are related to the shaping and artistic design of products.

A short excursion into the history of the formation of the fine arts is made, the primary basis of which is the drawing. It is stressed that the drawing is a basic discipline for comprehending all fine art, the first and the main, basic step for the creative development of the artist. Through the skills of the draftsman his or her inner professional culture is expressed.

The drawing is an instrument and a universal language, which must be constantly improved by training the eye and hand. The drawing develops the ability to see the whole, imperceptible at first glance. In the process of drawing the skills of deep vision, rather than simple (superficial) contemplation are acquired, which distinguishes the professional from the amateur. As the educational discipline, drawing has unlimited possibilities for the creative formation of the future artist and the acquisition of basic professional competences.

Key Words: drawing, foundation, basis, universal symbol, information, artist.

УДК 377.1

Вознюк О. В.,

доктор педагогічних наук, доцент

(м. Житомир)

Головні закономірності розвитку мистецтва як форми суспільної свідомості – важливий ресурс мистецької освіти

На основі міждисциплінарного підходу, зокрема універсальної синергетичної парадигми розвитку, концептуалізуються головні закономірності розвитку мистецтва як форми суспільної свідомості у сфері мистецької освіти. Розвиток мистецтва як форми суспільної свідомості розглядається у контексті розвитку культури, живопису (за критеріями симетрія-асиметрія, форма-зміст), сфери чуттів, ідеї простору і часу, колірної сприйняття людини в онто- та філогенезі, естетичних, просторово-архітектурних уявлень людства. Відкрита закономірність розвитку мистецтва дозволяє сповнити мистецьку освіту новим – синтетичним – змістом, спрощуючи організацію навчального матеріалу

Ключові слова: вузькодисциплінарні установки сучасної освіти, синусоїдальна модель руху, фрактально-голограмна вкладеність різних історичних циклів, походження та розвиток мистецтва.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Вхідження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства відображає кризу класичної наукової парадигми та зумовлює поширення тенденції сучасної науки до експонентного зростання і поновлення знань, постійного розширення та поглиблення сфер наукового дослідження.

На тлі цих тенденцій виявляється криза сучасної системи освіти, яка, на думку С.У. Гончаренка, є складовою глобальної цивілізаційної кризи та значною мірою зумовлена вузькодисциплінарними установками сучасної освіти, відчуженням її гуманітарних і природничонаукових компонентів. Наслідком цього є «фрагментарність бачення людиною реальності, що в умовах народження постіндустріального інформаційного суспільства не дає людям адекватно реагувати на загострення енергетичної й екологічної кризи, девальвацію моральних норм і духовних цінностей, калейдоскопічність зміни технологій, нестабільність політичної та економічної ситуації. Сьогодні під лавиною інформації ми страждаємо від нездатності охопити комплексність проблем, зрозуміти зв'язки і взаємодію між речами, які перебувають для нашої сегментованої свідомості в різних сферах» [6].